

Juan Huarte: intelligenties in de zestiende eeuw

In *THEMA* 2004 4 besprak Pieter Drenth de thematiek van selectie aan de poort.¹ Deze problematiek is niet nieuw. In 1575, het jaar van de oprichting van Nederlands eerste universiteit in Leiden, schreef de Spaanse arts en geleerde Juan Huarte een boek over selectie van aanstaande studenten.

Jan Kaldeway

Juan Huarte (± 1529-1588) vertelt in zijn boek de volgende anekdote. Tijdens zijn studie waren ze met zijn drieën en het viel Huarte op dat bij de lessen Latijn één van hen zich de stof gemakkelijk eigen maakte, terwijl de andere twee er grote moeite mee hadden. Vervolgens bezochten ze de lessen Logica en daar bleek juist een ander te excelleren, terwijl de twee overigen er weinig van maakten. Ten slotte bezochten ze de lessen Sterrenkunde en daar was het de derde die in weinig tijd meer wist dan de docent zelf, terwijl de anderen er niet in slaagden zich de stof eigen te maken.²

Vervolgens, vertelt Huarte, begon hij hierover na te denken en ontwikkelde hij zijn theorie over de verschillende *ingenios* waarover mensen beschikken.

Achtergrond

Wie was deze Huarte? Zijn volledige naam was Juan Huarte de San Juan. San Juan was het plaatsje in Navarra waar hij werd geboren. Het grootste deel van zijn leven leefde hij in het Spaanse stadje Baeza in Andalusie, waar hij als arts prakticeerde. Hij was getrouwd en had drie zonen en vier dochters.³

Zijn hoofdwerk was het in 1575 verschenen *Examen de ingenios para las ciencias*.⁴ Het werk verwierf grote bekendheid. Het werd in diverse talen vertaald, onder andere in het Nederlands⁵, en vele malen herdrukt. De Franse vertaling was bekend bij de Nederlandse geleerde Constantijn Huygens (1596-1687), die er overigens een vernietigend gedicht over schreef⁶, wat wel te maken zal hebben met het anti-Spaanse gevoel van die tijd.

De vertaling in het Duits werd in 1752 verzorgd door de filosoof-auteur Lessing (1729-1781).⁷ In zijn voorwoord ziet Lessing zich genoodzaakt de vertaling van een intussen driekwarteeuw oude verhandeling te verdedigen. Behalve dat de in Duitsland vooral bekende Latijnse vertaling volgens hem ernstig tekortschiet, wijst hij erop dat er in het boek nog heel wat te vinden is waar de gewone burger geen weet van heeft. In de persoon Huarte bewondert hij vooral diens durf en onafhankelijke manier van denken. Wel erkent hij dat daardoor ook gemakkelijk onjuistheden binnensluipen, waarvan er volgens hem in het boek gemakkelijk een aantal kunnen worden aangewezen.

Ingenios en disciplines

De beschreven anekdote is misschien herkenbaar, maar wat zegt dit? Een voor de hand liggende reactie zou zijn dat mensen van aanleg verschillen: de één is nu eenmaal beter in talen, de ander in wiskunde, een derde in muziek of sport, weer iemand anders heeft het allemaal in zich. Niet iets om je over te verbazen dus.

Het aardige is dat Huarte zich er wel over verbaast; hij verwondert zich over iets wat voor veel mensen vanzelfsprekend is, en hij zoekt een verklaring.

Hij gebruikt hiervoor het concept *ingenios*. De Franse vertaling gebruikte *esprits*, de Engelse *wits*, de Nederlandse *vernuft*. Met de *ingenios* verwijst Huarte naar vermogens die volgens hem ten grondslag liggen aan de door hem geconstateerde verschillen. Hij onderscheidt er drie: geheugen of herinneringsvermogen (*memoria*), begrip of bevattingsvermogen (*entendimiento*) en verbeelding of voorstellingsvermogen (*imaginativa*).

De verschillen uit het voorbeeld verklaart Huarte zo: voor de lessen Latijn is een goed geheugen belangrijk, voor de lessen Logica een goed begrip en voor de lessen Sterrenkunde een goede verbeelding. Verschillen in bekwaamheid in deze vakken worden door Huarte dus niet teruggevoerd op verschillen in talent, maar op verschillen in de mate waarin mensen beschikken over een goed geheugen, begrip of verbeelding.

Interessant is dat Huarte het menselijk denken lijkt te willen demystificeren. Hij moet bijvoorbeeld weinig hebben van een overmatige verering van dichters wegens een veronderstelde bijzondere inspiratie⁸, wellicht vergelijkbaar met de hedendaagse fascinatie voor bijvoorbeeld

topmusici en anderszins hoogbe-
gaafden. In dit opzicht is Huarte
vrij nuchter: alle talenten hebben
een natuurlijke basis en voor alle
talenten is oefening nodig om ze
verder te ontwikkelen.

Deze neiging tot demystificatie
bracht Huarte overigens wel in
conflict met de inquisitie. Hij
werd genoodzaakt zijn werk te
herschrijven; in 1594, na zijn
dood, werd de nieuwe versie
gepubliceerd.

Huartes onderscheiding van
ingenios leidt uiteraard tot de
vervolgsvraag hoe dat zit bij
andere disciplines: zijn er meer
vakken die een beroep doen
op vooral het geheugen, vooral
begrip of vooral verbeelding?
Dit brengt Huarte tot wat je
een leerpsychologische inde-
ling van disciplines zou kunnen
noemen.⁹

Onder de geheugenvakken
schaart hij Latijn, Grammatica,
de overige talen, Rechtstheorie,
Positieve Theologie, Aardrijks-
kunde (*cosmografia*) en Reken-
kunde. Tot de begripvakken
behoren Scholastieke Theolo-
gie, Theoretische Geneeskunde,
Logica (*dialéctica*), Natuurlijke
& Morele Filosofie en Toege-
past Recht. De verbeeldings-
vakken zijn alle vakken waarin
figuur, overeenstemming,
harmonie en proportie een rol
spelen, zoals Poëzie, Welspre-
kendheid, Muziek, Schilderen
en Preekkunde, maar ook Toe-
gepaste Geneeskunde, Wiskun-
de, Sterrenkunde (*astrología*),
Bestuurskunde en Krijgskunde,
en verder de ambachtelijke dis-
ciplines.

Subdisciplines in de Rechtenstudie

Huarte verduidelijkt zijn inde-
ling aan de hand van de Rechten-
studie, waartoe hij de Rechtsthe-
orie, Toegepast Recht (pleiten en

rechtspreken) en Bestuurskunde
rekent.¹⁰

Hij begint met de stelling dat
het bij uitstek de rechtsgeleerden
zijn die de benaming 'geletterd'
verdiene, ook al pleegt men ook
vertegenwoordigers van andere
wetenschapsgebieden daarmee
aan te duiden. De reden dat de
term 'geletterd' juist voor rechts-
geleerden zo'n goede typering
vormt, is dat die zich aan de *letter*
van de wet dienen te houden. Het
is niet de bedoeling dat rechtsge-
leerden hun eigen inzicht volgen
of zich uitspreken over de juist-
heid of onjuistheid van de wet; ze
hebben zich te houden aan de wet
zoals die is gegeven.

Theologen kunnen in dit opzicht
niet als geletterd gelden, aange-
zien in de heilige Schrift de letter
doodt, maar de geest leven geeft.
Bijbelteksten, betoogt Huarte,
kunnen het niet stellen zonder
interpretatie; wie zich houdt aan
letterlijke betekenissen komt er
niet uit.

Ook artsen verdienen volgens
Huarte strikt genomen de be-
naaming 'geletterd' niet, want die
kunnen op basis van ervaring en
logisch redeneren tot andere con-
clusies komen dan wat vastligt
in klassieke teksten als die van
Hippocrates of Galenus. Bij de
geneeskunde geldt dat ervaring
boven de logische redenering uit-
gaat, en de logische redenering
boven autoriteit.

Voor de rechtsgeleerde geldt
evenwel dat begrip en verbeel-
ding de letter van de wet moeten
volgen, zonder er iets aan toe
te voegen of er iets vanaf te
doen. Dit is de reden waarom
de Rechtstheorie tot de geheu-
genvakken behoort. De rechts-
geleerde moet een groot aantal
wetsartikelen kennen, inclusief
uitzonderingen, beperkingen en
uitbreidingen en daarvoor is veel
parate kennis nodig. Huartes
conclusie is dan ook dat het beter

is wanneer een rechtsgeleerde
over 'veel geheugen' beschikt
en weinig begrip, dan over veel
begrip en weinig geheugen.

Wat betreft de *rechtspraktijk* sluit
Huarte aan bij een constatering
van Plato dat uitstekende rechts-
geleerden niet altijd de beste
pleiters of rechters zijn. Plato
kon dit niet verklaren, maar
Huarte meent dat zijn doctrine
een oplossing biedt. Volgens
Huarte gaan geheugen en begrip
niet goed samen. Voor het recht-
spreken en pleiten is interpre-
tatie van de wet nodig, op basis
van onderscheiden, concluderen,
argumenteren, oordelen en kie-
zen. Dit zijn zaken waar juist
degene die over veel geheugen
beschikt, moeite mee heeft, en
waarvoor iemand nodig is met
veel begrip.

Dat rechtspreken en pleiten
interpretatievermogen vragen,
vloeit volgens Huarte voort uit
de aard van de wetgeving. Wet-
ten passen nooit precies op de
realiteit en worden daarom ook
voortdurend aangepast. Slechte
mensen vinden sneller de gaten
in de wet dan dat goede mensen
ze kunnen voorzien. Rechters en
pleiters moeten dus met inzicht
te werk gaan en dit is iets wat
rechtsgeleerden met hun vele
geheugen slecht kunnen. In dat
opzicht lijkt de rechtsgeleerde
meer op een schoenmaker die
alleen kant-en-klare schoenen in
de aanbieding heeft, en de pleiter
of rechter eerder op een kleer-
maker die voor ieder passende
kledij kan verzorgen. De laatsten
zouden dan ook eigenlijk niet
geletterd genoemd moeten wor-
den; ze houden zich niet aan de
formele woorden, maar zijn eer-
der wetsadviseurs en in zekere
zin zelfs wetmakers.

Nu zou, vervolgt Huarte, iemand
hiertegenin kunnen brengen
dat eerder zo nadrukkelijk werd

gesteld dat het niet de bedoeling
is aan de wet een eigen invul-
ling te geven. Is het dan geen
voorwaarde dat iemand over een
uitstekende wetskennis beschikt
alvorens deze toe te passen: eerst
kennis, dan inzicht?

Huarte moet hier toegeven dat
een pleiter of rechter eigenlijk
een groot begrip zou moeten
paren aan veel geheugen. Niet-
temin houdt hij eraan vast dat
geheugen en begrip in een min
of meer antagonistische verhou-
ding tot elkaar staan. Zijn con-
clusie is dan ook dat een rechter
of pleiter beter kan beschikken
over veel begrip en weinig
geheugen, dan het omgekeerde.
Een tekort aan geheugen valt ook
nog wel te compenseren door
gebruik te maken van boeken en
andere hulpmiddelen. Maar een
tekort aan begrip valt niet op een
dergelijke manier te remediëren.
Bovendien hebben mensen met
veel begrip misschien geen exact
geheugen, maar vaak hebben
ze wel een diffuse notie van de
dingen die ze hebben gezien,
gehoord en gelezen en weten ze
die dan op het juiste moment te
binnen te brengen.

Op dit punt ontkomt Huarte niet
aan een kleine lofzang op het
begrip: dit is toch wel het meest
nobe en waardige vermogen
van de mens. Maar hij haast zich
om te zeggen dat tegelijk niets
zo gemakkelijk om de tuin wordt
geleid als ditzelfde begrip. In dat
opzicht volgt hij met instemming
Aristoteles die stelde dat de zin-
tuigen altijd waarheid verschaf-
fen, maar inzicht gemakkelijk
dwaalt.

Over de Bestuurskunde kan
Huarte nu kort zijn. Sommigen
mogen misschien uitstekende
rechtsgeleerden zijn, anderen
voortreffelijke pleiters, maar als
je ze bestuurder maakt, brengen
ze er niets van terecht. De reden
hiervoor kan duidelijk zijn: voor

besturen gaat het niet om een goed geheugen en evenmin om een groot begrip, maar om verbeelding. Besturen vraagt ordening, overeenstemming en het samenbrengen van de dingen tot één geheel, en dit is het werk van de verbeelding. Je kunt dan ook even goed een doof mens tot muzikrecensent benoemen als een rechtsgeleerde tot bestuurder. Toch wil Huarte dit ook wel relativeren. Het gaat hier om een vuistregel, niet om een universele regel. Er zijn mensen met een groot geheugen, veel begrip en veel verbeelding, die over een uitstekende wetenskap beschikken, een groot pleiter zijn en een niet minder goede bestuurder. Maar, aldus Huarte, de natuur maakt er daarvan maar weinig, en daarom kan dit niet als universele regel gelden.

Geneeskunde en theologie

Voor de disciplines geneeskunde en theologie, die samen met rechten behoorden tot de hogere universitaire faculteiten,¹¹ geeft Huarte vergelijkbare voorbeelden.

In de geneeskunde manifesteert het onderscheid tussen theorie en praktijk zich volgens Huarte op een andere manier dan bij de rechtenstudie.¹² Terwijl de rechtstheoretici zich kenmerken door veel geheugen, en de rechtspractici (de pleiters en rechters) door veel begrip, is het bij de Theoretische Geneeskunde juist het begrip dat domineert, terwijl voor de Toegepaste Geneeskunde veel verbeelding nodig is. Als je Huarte schematisme zou willen verwijten, blijkt het wel om genuanceerd schematisme te gaan.

Uiteraard voert Huarte ook hier voorbeelden aan van geneeskundigen uit het verleden en uit zijn eigen tijd, die als theoreticus faam genoten maar aan wie nie-

mand zich als patiënt durfde toe te vertrouwen.

Om greep te krijgen op de voor de praktiserende arts benodigde *ingenio* maakt Huarte onderscheid tussen twee soorten kennis: kennis van universele principes en kennis van particuliere gevallen. Kennis van de universele principes valt onder het begrip. Kenmerkend voor het begrip is juist dat wordt afgezien van de bijzonderheden van tijd en plaats en van de specifieke verschillen tussen mensen. Dit laatste is het terrein van de verbeelding.

Huarte beschrijft hier de verbeelding als intuïtie, het geneeskundige *Fingerspitzengefühl*. De arts heeft, dankzij de verbeelding en een rijke ervaring, kennis die niet te expliciteren is of te berekenen. Uit het knippen van een oog kan de bekwame arts bij wijze van spreken duizend dingen afleiden. Dit nu is iets waar het de theoretici aan ontbreekt. Al staan ze oog in oog met de bijzondere tekens van een ziekte, dan nog zien ze deze tekens niet omdat het hun aan verbeelding ontbreekt.

Ook hier voert Huarte een denkbeeldige criticus op: waarom zou een aankomend arts nog wat moeten leren, als die theorie zo nutteloos blijkt? Natuurlijk, replieert Huarte, is studie belangrijk: deze stelt ons in staat om in twee of drie jaar te leren van duizenden jaren ervaring. We moeten ook niet denken dat iemand met veel verbeelding geheel beroofd is van begrip of van geheugen, al is dan ook sprake van een min of meer antagonistische verhouding tussen de vermogens. Ook studenten met veel verbeelding beschikken over een zekere mate van begrip en geheugen, in elk geval voldoende om zich de meest noodzakelijke kennis eigen te maken. Dankzij hun sterke verbeelding kunnen ze

zich vervolgens tot bekwame artsen ontwikkelen.

Ten slotte de theologie.¹³ Hier maakt Huarte een onderscheid tussen de Positieve Theologie, die is gericht op een correcte interpretatie van teksten uit de bijbel en de traditie, de Scholastieke Theologie, gericht op begripsverheldering door argumentatie en discussie, en de Homiletiek, de leer van de kanselwespreekendheid. De bijpassende vermogens zijn achtereenvolgens memorie, begrip en verbeelding. Een aardig detail is dat Huarte positieve theologen aanraadt vooral samen te werken met scholastieke theologen om tot de juiste interpretaties te komen (en daarmee uit handen van de inquisitie te blijven); hier worden de vermogens als complementair naar voren gebracht. Wat betreft de wespreekendheid mag duidelijk zijn dat dit niet de sterke kant is van mensen met veel begrip. Bij de wespreekendheid gaat het om vloeiend spreken, aangename woorden, humor, een goede opbouw en vooral het gebruik van voorbeelden, analogieën en vergelijkingen, wat allemaal is toe te schrijven aan een sterke verbeelding. Toch is Huarte niet erg gecharmeerd van begaafde sprekers, waarbij ongetwijfeld zijn persoonlijke voorkeur voor begrip boven memorie of verbeelding een rol speelt. Voor de retorisch begaafden moet je naar Huartes opvatting toch enigszins op je hoede zijn. Waar musici en toneelspelers er alleen op gericht zijn de toeschouwers aangenaam bezig te houden, speelt bij de redenaar vaak een verborgen belang een rol. Wanneer Huarte dan ook predikers zou moeten selecteren, dan zouden degenen met een combinatie van begrip, verbeelding en memorie het hoogst op zijn

lijstje staan. Alleen schat Huarte, in de lijn van zijn opvatting dat de natuur karig is met dit type talent, dat je er hiervan slechts één op de honderdduizend treft. Een goede tweede plaats is er voor predikers die veel begrip met veel verbeelding verenigen, al beschikken ze over een minder rijke memorie waaruit ze vrij zouden kunnen putten. Een derde plaats is er voor mensen met veel begrip, maar een tekort aan verbeelding en geheugen. Dit zijn weliswaar niet de beste sprekers, maar ze kunnen in elk geval een solide verhaal houden. Een slechte combinatie is evenwel die van veel verbeelding en memorie, maar zonder begrip. Zulke predikers zullen een enthousiast gehoor vinden, maar kunnen ook gemakkelijk door hun innemende praatjes onschuldige mensen bedriegen; ze worden niet geremd door het oprechte, naar waarheid zoekende begrip.

Selectie

Wat beweegt Huarte nu tot zijn exposé? Hierover laat hij geen misverstand bestaan.

Direct al in zijn voorwoord aan Koning Filips¹⁴ stelt Huarte voor dat er een wet wordt uitgevaardigd die verbiedt dat een timmerman het werk doet van een boer, een kleermaker dat van een architect of een advocaat dat van een arts. Bevorderd zou moeten worden dat iedereen doet waartoe hij een natuurlijke geneigdheid bezit, en de rest laat voor wat het is.

Voor Huarte staat vast dat niemand zich in twee verschillende disciplines kan bekwamen zonder in één daarvan te falen. Het is dan ook van het hoogste belang dat aankomende studenten tijdig geselecteerd worden voor het vak waar ze goed in zijn. Het is zeker niet de bedoeling

dat ze daar hun eigen keuze in maken.

Op deze wijze wordt voorkomen dat veel overbodige inspanning wordt geïnvesteerd in iemand die voor een bepaald vak geen aanleg heeft. Aan de andere kant wordt talent bevorderd waar dat wel aanwezig is. Als voorbeeld noemt Huarte Galenus, die door zijn vader werd geadviseerd zich in de geneeskunde te bekwamen omdat hij daarvoor een speciaal talent had. Had hij dit advies niet opgevolgd, dan zouden we een groot geneeskundige armer zijn. Andere voorbeelden zijn mensen die tijdig besluiten van vak te veranderen. In hun eerste vak zouden ze hooguit tot de middelmaat zijn gaan behoren, terwijl ze in het vak van hun uiteindelijk keuze een hoog niveau weten te bereiken.

Huarte zou dan ook als hij docent was, eerst heel wat experimenteren om de kwaliteit van iemands *ingenio* te bepalen, vóór hem als leerling te accepteren. Ook zou hij niet aarzelen een ongeschikte leerling met vriendelijke woorden aan te raden geen tijd en energie te verspillen, maar onverwijld naar een andere opleiding op zoek te gaan.¹⁵

Voor de selectie geeft Huarte een aantal concrete tips.¹⁶ Wanneer bijvoorbeeld een kind zich bijzonder snel het alfabet eigenmaakt, is dat een teken van een goed geheugen. Kan het kind snel en schoon schrijven, in een rechte lijn en met gelijke en goed gevormde letters, dan is dat een teken van grote verbeelding. In beide gevallen is weinig begrip te verwachten omdat de verschillende vermogens, zoals eerder betoogd, doorgaans niet samen gaan.

In een verder stadium is bijvoorbeeld het vak Grammatica een goed selectiemiddel. Wie daarin excelleert, beschikt ongetwijfeld

over veel geheugen en kan bijvoorbeeld een befaamd rechtsgeleerde worden. Het vak Logica is daarentegen bij uitstek geschikt om na te gaan of een leerling over veel begrip beschikt.

Nog een andere manier is de beginnende leerling in een bepaald vak goed te observeren. Als de leerling niet binnen een maand of twee zelf gaat redeneren, tegenwerpen gaat maken en eigen argumenten en antwoorden gaat verzinnen, moet worden geconcludeerd dat het aan begrip ontbreekt. Maar wellicht is wel sprake van veel verbeelding en kan zo iemand bijvoorbeeld een goede bestuurder of arts worden.

Intelligenties

Ziet Huarte ook mogelijkheden voor beïnvloeding van de *ingenios*? Zou met de nodige ondersteuning iemand met veel geheugen bijvoorbeeld kunnen opschuiven richting begrip, of iemand met veel verbeelding richting geheugen?

Het is duidelijk dat Huarte niet in deze richting denkt. Voor hem gaat het bij geheugen, begrip en verbeelding in eerste instantie om door de natuur geschonken vermogens en gaat het erom deze zo snel mogelijk te diagnosticeren en daar bij de studie- en beroepskeuze je voordeel mee te doen. Wel is onderwijs nodig om deze vermogens tot ontwikkeling te brengen en ervaring om ermee te kunnen werken.¹⁷

Voorzover Huarte denkt aan beïnvloeding, leunt hij sterk op de wetenschap van zijn tijd waarin in navolging van Aristoteles en Galenus werd verondersteld dat psychische vermogens bepaald werden door de onderlinge verhouding van de vier primaire kwaliteiten heet, koud, vochtig en droog. Leeftijd, eetgewoontes en klimaat oefenen op deze verhou-

ding invloed uit en op die manier was het voor Huarte bijvoorbeeld verklaarbaar dat de verschillende volken ook verschillen in hun mate van geheugen, begrip en verbeelding.

Gezien de nadruk op de natuurlijke aanleg kunnen *ingenios* misschien het best worden vertaald als *intelligenties*, een term die eveneens een accent op de aanlegfactor inhoudt. Op deze manier spreekt bijvoorbeeld heden ten dage Sternberg¹⁸ over creatieve, praktische en analytische intelligentie. Een andere indeling geeft Gardner¹⁹, maar bij hem lijkt het meer om vakspecifieke begaafdheden te gaan, zoals muzikaal-ritmische, logisch-mathematische en verbaal-linguïstische intelligentie, dan om de meer algemene vermogens van Huarte of Sternberg. Ook is een relatie te leggen met manieren van leren, zoals die in Nederland door Vermunt zijn onderscheiden: een reproductiegerichte manier van leren (vergelijk Huartes *geheugen*), een betekenisgerichte manier van leren (vergelijk Huartes *begrip*) en een toepassingsgerichte manier van leren (vergelijk Huartes *verbeelding*).²⁰

Veranderend denkklimaat

Met name in zijn beschrijvingen van de verschillende (deel)disciplines is Huarte op zijn best: met vaardigen, scherpzinnig en geestig, beschrijft hij de wetenschappen van zijn tijd en hun vertegenwoordigers in ook voor de moderne lezer opvallend herkenbare termen. De manier waarop Huarte bij de verschillende disciplines de verhouding schetst tussen theorie en praktijk is actueel, gelet op de in Nederland gevoerde discussie over de verhouding tussen universitair

en hogerberoepsonderwijs. Interessant is Huartes poging de karakteristieke denkwijzen in verschillende (deel)disciplines te verbinden met de daarvoor benodigde soort intelligentie.

Dit riep overigens in zijn eigen tijd al discussie op. Alonso Pretel, theologisch hoogleraar aan de universiteit in Huartes woonplaats Baeza, bestreed – begrijpelijk – heftig de claim dat docenten in de positieve theologie over een goed geheugen, maar een zwak begrip zouden beschikken.²¹

Daar staat tegenover dat tweeënehalve eeuw later Schopenhauer (1788-1860) Huartes werk met veel interesse las.²² In *De wereld als wil en voorstelling* is een passage te vinden die direct op Huarte geënt lijkt te zijn:

Hebben we eenmaal ontdekt wat onze sterke en zwakke kanten zijn, dan kunnen we onze meest opvallende natuurlijke begaafdheden ontwikkelen, aanwenden en op alle mogelijke manieren proberen uit te buiten en ons altijd richten op die gebieden waar die talenten van nut zijn en tot hun recht komen. Van de andere kant zullen we kost wat kost, al moeten wij daarbij onszelf overwinnen, al die aspiraties vermijden waarvoor wij van nature weinig aanleg hebben; we zullen er wel voor uitkijken om iets te proberen wat ons toch nooit lukt.²³

Huarte realiseerde zich overigens wel dat er ook situaties te noemen zijn van leerlingen die weinig talent lijken te hebben voor een studie, maar zich later tot bekwame vertegenwoordigers van hun discipline ontwikkelen.²⁴ Zijn boodschap is misschien nog het best samen te vatten in de formulering: *niet iedereen kan zomaar alles leren; realiseer je dat er grenzen zijn aan de mogelijkheden van een leerling; zoek voor*

leerlingen de plek waar ze het best tot hun recht komen.

Hierin lijkt Huarte ver af te staan van het optimistische ideaal van de Italiaanse Renaissance-mens, de *uomo universale*.²⁵ Dit ideaal van een brede ontwikkeling, met weinig oog voor mogelijke individuele beperkingen, lijkt kenmerkend voor de manier waarop in Nederland de laatste jaren over leren en onderwijs is gedacht. De veelzijdige Leonardo da Vinci zou je een icoon kunnen noemen van het onderwijs-ideaal in de achter ons liggende decennia; de veel strengere Juan Huarte had daar weinig kans voor gemaakt.

Op dit moment lijkt sprake van een zich wijzigend denkklimaat, waarvan de roep om selectie aan de poort of in het eerste studiejaar van het hoger onderwijs een voorbeeld is.²⁶ Mogelijk kunnen Huartes inzichten, mits niet al te letterlijk genomen en vertaald in eigentijdse termen, helpen om die selectie verantwoord te laten verlopen.

Noten

- 1 Drenth (2004).
- 2 Huarte (1969/1594), p. 5.
- 3 Franzbach (1968).
- 4 Huarte (1991/1575)
- 5 Huarte (1659).
- 6 Huygens (1892-1899/1650).
- 7 Huarte (1968/1752).
- 8 Huarte (1969/1594), p. 102.
- 9 Huarte (1969/1594), p. 103.
- 10 Huarte (1969/1594), pp. 150-173.
- 11 Baggen (1998), p. 23.
- 12 Huarte (1969/1594), pp. 173-182.
- 13 Huarte (1969/1594), pp. 126-149.
- 14 Huarte (1969/1594).
- 15 Huarte (1969/1594), p. 4.
- 16 Huarte (1969/1594), pp. 169-172.
- 17 Huarte (1969/1594), p. 13.
- 18 Sternberg (1997).
- 19 Gardner (1999).
- 20 Vermunt (1992).
- 21 Noreña (1975), p. 240.
- 22 Franzbach (1968), pp. liv-iv.
- 23 Schopenhauer (1997/1844), p. 450.
- 24 Huarte (1969/1594), pp. 2-3.
- 25 Noreña (1975), p. 250.
- 26 Drenth (2004).

Referenties

- Baggen, P. (1998). *Vorming door wetenschap: universitair onderwijs in Nederland 1815-1960*. Delft: Eburon.
- Drenth, P. (2004). Selectie aan de poort van het hoger onderwijs. *THEMA, Tijdschrift voor hoger onderwijs en management*, 11 (4), pp. 48-51.
- Franzbach, M. (1968). Einleitung. In Juan Huarte, *Prüfung der Köpfe zu den Wissenschaften*. München: Wilhelm Fink Verlag, pp. v-LXIII.
- Gardner, H. (1999). *Intelligence reframed – Multiple intelligences for the 21st century*. New York: Basic Books.
- Huarte de San Juan, Juan (1991/1575). *Examen de ingenios para las ciencias*. Madrid: Espasa Calpe.
- Huarte Navarro, Juan (1969/1594). *The examination of mens wits*. Vertaald in het Italiaans door M.C. Camilli en vanuit het Italiaans in het Engels door R. Carew. Facsimile editie. Amsterdam: Theatrum Orbis Terrarum/ New York: Da Capo Press.
- Huarte de San Juan, Juan (1659). *Onderzoek der byzondere vernuftens eygentijlike abelheeden*. Vertaald door Henryk Takema. Amsterdam: Johannes van Ravesteyn.
- Huarte, Juan (1968/1752). *Prüfung der Köpfe zu den Wissenschaften*. Vertaald door G.E. Lessing. München: Wilhelm Fink Verlag.
- Huygens, C. (1892-1899/1650). Epistre burlesque a madame la princesse de Hohenzollern m'envoyant demander l'examen des esprits de Iuan Huarte docteur Espagnol. In *De gedichten van Constantijn Huygens*, naar zijn handschrift uitgegeven door J.A.Worp (079). Groningen.
- Noreña, C.G. (1975). *Studies in Spanish Renaissance thought*. The Hague: Martinus Nijhoff.
- Schopenhauer, A. (1997/1844). *De wereld als wil en voorstelling*, deel 1. Vertaald door Hans Driessen. Amsterdam: Wereldbibliotheek.
- Sternberg, R.J. (1997). Educating intelligence: infusing the triarchic theory into school instruction. In R.J. Sternberg & E.L. Grigorenko (Eds.), *Intelligence, heredity and environment*, pp. 343-362. Cambridge: Cambridge University Press.
- Vermunt, J.D. (1992). *Leerstijlen en sturen van leerprocessen in het Hoger Onderwijs*. Amsterdam/Lisse: Swetz & Zeitlinger.

Drs. J. Kaldeway

MLOS, Universiteit Utrecht